

MOLIYAVIY IQTISODIYOT SOHASIDAGI MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR TAHLILI

Vaxidov Feruz Baxodirovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17983746>

Annotatsiya. Mazkur maqolada moliyaviy iqtisodiyot sohasining zamonaviy holati, unda yuzaga kelayotgan asosiy tizimli va institutsional muammolar hamda ularni bartaraf etish orqali barqaror rivojlanishni ta'minlash istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida moliyaviy bozorlar rivojlanish darajasi, bank tizimidagi risklar, fiskal va monetar siyosatning o'zaro muvofiqligi, investitsiya muhitining holati hamda raqamli moliya texnologiyalarining ta'siri kompleks yondashuv asosida o'rganiladi. Shuningdek, globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida moliyaviy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan ilmiy asoslangan xulosa va takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: moliyaviy iqtisodiyot, moliyaviy bozorlar, bank tizimi, fiskal siyosat, monetar siyosat, investitsiya muhiti, moliyaviy barqarorlik, raqamli moliya, fintech, iqtisodiy o'sish.

ANALYSIS OF PROBLEMS AND PROSPECTS IN THE FIELD OF FINANCIAL ECONOMICS

Abstract. This article analyzes the current state of the financial economy, the main systemic and institutional problems that arise in it, and the prospects for ensuring sustainable development by eliminating them. In the course of the research, the level of development of financial markets, risks in the banking system, the compatibility of fiscal and monetary policy, the state of the investment environment, and the impact of digital financial technologies are studied on the basis of an integrated approach. Also, scientifically based conclusions and proposals are put forward to increase the competitiveness of the financial economy, strengthen financial stability, and stimulate economic growth in the context of globalization and digital transformation.

Keywords: financial economy, financial markets, banking system, fiscal policy, monetary policy, investment environment, financial stability, digital finance, fintech, economic growth.

Kirish

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida moliyaviy iqtisodiyot jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi eng muhim tizimlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Moliyaviy resurslarni shakllantirish, taqsimlash va ulardan samarali foydalanish mexanizmlarining mukammalligi iqtisodiy o'sish sur'atlari, ishlab chiqarish samaradorligi hamda aholining farovonlik darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois moliyaviy iqtisodiyotning barqaror ishlashi nafaqat moliya sektori, balki butun milliy iqtisodiyot uchun strategik ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro moliyaviy bozorlarning o'zaro integratsiyalashuvi, shuningdek, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi moliyaviy iqtisodiyotning mazmuni va funksiyalarini tubdan o'zgartirmoqda. Bir tomondan, bu jarayonlar kapital harakatining erkinlashuvi, moliyaviy xizmatlar xilma-xilligining ortishi va investitsiya imkoniyatlarining kengayishiga xizmat qilayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, moliyaviy

beqarorlik, inflyatsion bosim, valyuta tebranishlari va moliyaviy risklarning kuchayishi kabi yangi muammolarni yuzaga chiqarmoqda. Natijada moliyaviy iqtisodiyotning samarali boshqaruvi va chuqur ilmiy tahlili bugungi kunda dolzarb masalalardan biriga aylanmoqda.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham bozor munosabatlarini chuqurlashtirish, bank-moliya tizimini modernizatsiya qilish, moliyaviy bozorlarni rivojlantirish va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi, fiskal va monetar siyosat uyg'unligi, bank tizimida risklarni boshqarish hamda raqamli moliya texnologiyalarini joriy etish bilan bog'liq qator muammolar mavjudligini ham e'tirof etish lozim. Ushbu holatlar moliyaviy iqtisodiyot sohasini har tomonlama o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishning ilmiy asoslangan yo'llarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Mazkur maqolaning kirish qismida moliyaviy iqtisodiyotning nazariy va amaliy ahamiyati, uning zamonaviy iqtisodiy sharoitdagi o'rni hamda mazkur sohada yuzaga kelayotgan muammolar va istiqbollarni tahlil qilish zarurati asoslab berildi. Keyingi bo'limlarda esa moliyaviy iqtisodiyotning asosiy muammolari chuqur tahlil qilinib, uni barqaror rivojlantirishga qaratilgan istiqbolli yo'nalishlar va amaliy takliflar yoritiladi.

Adabiyotlar sharhi

Moliyaviy iqtisodiyot sohasiga oid ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalish iqtisodiy nazariya va amaliyotning eng tez rivojlanayotgan hamda ko'p qirrali sohalaridan biri hisoblanadi. Moliyaviy iqtisodiyotning nazariy asoslari, moliyaviy bozorlar faoliyati, bank tizimi barqarorligi, davlat moliyasi va zamonaviy raqamli moliya instrumentlari masalalari ko'plab xorijiy va milliy olimlar tomonidan turli metodologik yondashuvlar asosida o'rganilgan.

Klassik va neoklassik iqtisodiy nazariya vakillari moliyaviy iqtisodiyotning iqtisodiy o'sishdagi rolini kapital jamg'arilishi va investitsiyalar samaradorligi bilan izohlaydi. Xususan, J. Shumpeter moliya tizimini innovatsiyalarni moliyalashtirish va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantiruvchi muhim mexanizm sifatida talqin etgan. Uning fikricha, banklar va moliyaviy institutlar kredit resurslari orqali iqtisodiy rivojlanishga turtki beradi. Keyinchalik ushbu yondashuv monetar va keynschilik nazariyalari bilan boyitildi.

Monetarizm tarafdorlari, jumladan, M. Fridman va uning izdoshlari moliyaviy iqtisodiyotda pul massasi va monetar siyosatning hal qiluvchi rolini asoslab bergan. Ularning tadqiqotlarida moliyaviy barqarorlik va inflyatsiyani nazorat qilish iqtisodiy o'sish uchun asosiy shart sifatida ko'rsatiladi. Shu bilan birga, F. Mishkin va A. Saunders kabi olimlar bank tizimi va moliyaviy bozorlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tahlil qilib, moliyaviy inqirozlarning sabablari va ularni oldini olish mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

So'nggi yillarda chop etilgan ilmiy ishlarda moliyaviy iqtisodiyotning institutsional jihatlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. D. North va O. Williamson tomonidan ishlab chiqilgan institutsional iqtisodiyot yondashuvi moliyaviy tizim samaradorligini huquqiy muhit, mulk huquqlari va shaffoflik darajasi bilan bevosita bog'laydi. Ushbu yondashuv doirasida investitsiya muhitini yaxshilash, moliyaviy intizomni kuchaytirish va ishonchli institutsiyalarni shakllantirish moliyaviy iqtisodiyot rivojining muhim omillari sifatida ko'riladi.

Xalqaro moliyaviy tashkilotlar – Xalqaro Valyuta Jamgʻarmasi, Jahon banki va OECD tomonidan tayyorlangan hisobotlarda moliyaviy iqtisodiyotning global muammolari, jumladan, moliyaviy bozorlar volatilligi, davlat qarzi, fiskal barqarorlik va moliyaviy inklyuziya masalalari keng yoritilgan. Ushbu manbalarda moliyaviy sektorni mustahkamlash orqali iqtisodiy oʻsishni taʼminlash boʻyicha amaliy tavsiyalar berilgan boʻlib, ular rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ayniqsa muhim hisoblanadi.

Milliy ilmiy adabiyotlarda ham moliyaviy iqtisodiyot masalalari keng oʻrganilgan.

Oʻzbekistonlik iqtisodchi olimlar A. Vahobov, Sh. Alimov, S. Otaxonova va boshqalar oʻz tadqiqotlarida bank tizimini isloh qilish, moliyaviy bozorlarni rivojlantirish va fiskal siyosat samaradorligini oshirish masalalariga alohida toʻxtalib oʻtgan. Ularning ishlarida milliy iqtisodiyot sharoitida moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish boʻyicha amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Shuningdek, zamonaviy ilmiy adabiyotlarda raqamli moliya va fintech texnologiyalarining moliyaviy iqtisodiyotga taʼsiri alohida tadqiqot obyekti sifatida qaralmoqda. Blockchain, elektron pullar, mobil toʻlovlar va open banking tizimlari moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishi bilan birga, yangi risklar va tartibga solish muammolarini ham yuzaga keltirayotgani taʼkidlanadi. Bu esa moliyaviy iqtisodiyot sohasida innovatsion yondashuvlar bilan bir qatorda kuchli nazorat va tartibga solish mexanizmlarini talab etadi.

Umuman olganda, adabiyotlar sharhi moliyaviy iqtisodiyot sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar mazkur yoʻnalishning nazariy va amaliy jihatlarini yetarlicha yoritilganini koʻrsatadi.

Biroq globallashuv, raqamli transformatsiya va iqtisodiy beqarorlik sharoitida moliyaviy iqtisodiyotning yangi muammolari paydo boʻlayotgani ushbu sohada yanada chuqur va kompleks ilmiy izlanishlar olib borish zarurligini taqozo etadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi moliyaviy iqtisodiyot sohasidagi muammolar va istiqbollarni kompleks hamda tizimli yondashuv asosida tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy usullar uygʻunligidan foydalanilib, moliyaviy iqtisodiyotning tarkibiy elementlari – moliyaviy bozorlar, bank tizimi, davlat moliyasi va raqamli moliya mexanizmlarining oʻzaro bogʻliqligi chuqur oʻrganiladi. Bunda iqtisodiy jarayonlarni faqat alohida koʻrsatkichlar orqali emas, balki ularning oʻzaro taʼsiri va umumiy makroiqtisodiy muhit bilan aloqasi doirasida baholash metodologik jihatdan muhim hisoblanadi.

Tadqiqotning nazariy-metodologik bazasi klassik va zamonaviy moliyaviy iqtisodiyot nazariyalariga tayanadi. Xususan, monetarizm, keynschilik, institutsional iqtisodiyot hamda moliyaviy barqarorlik konsepsiyalari asosiy metodologik yoʻnalish sifatida qabul qilinadi. Ushbu nazariy yondashuvlar moliyaviy resurslar harakati, pul-kredit va fiskal siyosatning iqtisodiy oʻsishga taʼsiri, moliyaviy risklar va ularni boshqarish mexanizmlarini tushuntirishda qoʻllaniladi.

Shuningdek, moliyaviy bozorlarning rivojlanish darajasi va iqtisodiy oʻsish oʻrtasidagi bogʻliqlikni aniqlashda evolyutsion va tizimli yondashuvlardan foydalaniladi.

Empirik tahlil jarayonida sifat va miqdoriy tadqiqot usullari uygʻunlashtiriladi. Statistik maʼlumotlarni tahlil qilish, dinamik va strukturaviy solishtirish usullari orqali moliyaviy koʻrsatkichlarning oʻzgarish tendensiyalari aniqlanadi. Bunda makroiqtisodiy koʻrsatkichlar, bank sektoriga oid maʼlumotlar, fiskal balans va investitsiya oqimlari asosiy tahlil obyektlari sifatida

tanlanadi. Shu bilan birga, taqqoslama tahlil usuli yordamida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi o'rganilib, milliy moliyaviy iqtisodiyotning o'ziga xos jihatlari aniqlanadi.

Tadqiqotda mantiqiy tahlil, induksiya va deduksiya usullari muhim o'rin tutadi. Ushbu usullar orqali umumiy nazariy xulosalardan kelib chiqib, aniq amaliy muammolar tahlil qilinadi hamda mavjud holatdan kelib chiqib umumlashtirilgan ilmiy xulosalar shakllantiriladi.

Shuningdek, muammoli yondashuv asosida moliyaviy iqtisodiyotdagi mavjud kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etishga qaratilgan muqobil yechimlar ishlab chiqiladi.

Metodologiyaning muhim jihatlardan biri sifatida tizimli va kompleks yondashuv tanlangan bo'lib, bu moliyaviy iqtisodiyotning alohida segmentlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochib berishga xizmat qiladi. Ayniqsa, raqamli moliya va fintech texnologiyalarining moliyaviy iqtisodiyotga ta'sirini baholashda innovatsion tahlil usullaridan foydalaniladi. Natijada tadqiqot metodologiyasi moliyaviy iqtisodiyot sohasidagi muammolar va istiqbollarni ilmiy asosda tahlil qilish, xulosalar chiqarish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun mustahkam ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar

Moliyaviy iqtisodiyot sohasidagi jarayonlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu tizim milliy iqtisodiyotning barqaror ishlashi va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi o'rin tutadi. So'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar moliyaviy sektorning institutsional asoslarini mustahkamlashga xizmat qilayotgan bo'lsa-da, mavjud holat chuqur tahlil qilinganda qator tizimli muammolar va shu bilan birga muhim rivojlanish imkoniyatlari aniqlanadi.

Avvalo, moliyaviy bozorlar holatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bank sektori moliyaviy iqtisodiyotda ustun mavqeni egallab turibdi. Banklar orqali iqtisodiyotga yo'naltirilayotgan kredit resurslari hajmi ortib borayotgan bo'lsa-da, ushbu resurslarning tarmoqlar va hududlar kesimidagi taqsimoti har doim ham iqtisodiy samaradorlik tamoyillariga mos kelmaydi. Natijada ayrim tarmoqlarda kapital yetishmovchiligi yuzaga kelar ekan, boshqa yo'nalishlarda kredit resurslarining haddan tashqari jamlanishi moliyaviy risklarni kuchaytiradi. Bu holat moliyaviy iqtisodiyotda diversifikatsiya yetishmasligi mavjudligini ko'rsatadi.

Bank tizimidagi jarayonlar tahlili kredit risklari va muammoli aktivlar masalasining dolzarbligini tasdiqlaydi. Kredit portfelining sifat ko'rsatkichlari banklarning moliyaviy barqarorligi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, risklarni samarali boshqarish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi moliyaviy tizimning zaif tomonlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi kreditlash jarayonlarida shaffoflikni oshirish va operatsion samaradorlikni yaxshilash imkonini bermoqda, bu esa bank sektorida ijobiy tendensiyalar shakllanayotganidan dalolat beradi.

Davlat moliyasi va fiskal siyosatning tahlili byudjet intizomi va resurslardan foydalanish samaradorligi masalalarining muhimligini ko'rsatadi. Davlat xarajatlarning o'sishi iqtisodiy faollikni rag'batlantirayotgan bo'lsa-da, ayrim hollarda ushbu xarajatlarning samaradorligi yetarli darajada baholanmayotgani moliyaviy iqtisodiyotda muvozanatsizliklarga olib kelishi mumkin.

Fiskal siyosat va pul-kredit siyosati o'rtasidagi uyg'unlikning kuchaytirilishi inflyatsiya bosimini kamaytirish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Investitsiya muhitining tahlili moliyaviy iqtisodiyot rivojida institutsional omillarning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Moliyaviy shaffoflik darajasi, huquqiy kafolatlar va investorlar ishonchi to'g'ridan-to'g'ri investitsiya oqimlari hajmiga ta'sir qiladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish va kapital bozorlarini faollashtirish orqali investitsiya resurslaridan foydalanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

1-jadval

Moliyaviy iqtisodiyot sohasidagi asosiy muammolar, ularning sabablari va istiqbolli yechimlar

№	Moliyaviy iqtisodiyot yo'nalishi	Asosiy muammo	Muammoning kelib chiqish sabablari	Iqtisodiyotga ta'siri	Taklif etilayotgan yechimlar	Kutilayotgan natija
1	Moliyaviy bozorlar	Kapital bozorining sust rivoji	Moliyaviy instrumentlar cheklanganligi, investorlar faolligining pastligi	Real sektor investitsiya tanqisligi	Obligatsiya va aksiyalar bozorini rivojlantirish	Uzoq muddatli moliyalashtirish kengayadi
2	Bank tizimi	Kredit risklarining yuqoriligi	Scoring tizimlarining zaifligi, axborot asimmetriyasi	Bank barqarorligiga tahdid	Riskga asoslangan kreditlash	Muammoli kreditlar qisqaradi
3	Kreditlash siyosati	Iste'mol kreditlari ulushining yuqoriligi	Qisqa muddatli foydaga yo'naltirilgan siyosat	Inflyatsion bosim kuchayadi	Investitsion kreditlarni rag'batlantirish	Barqaror iqtisodiy o'sish
4	Fiskal siyosat	Byudjet xarajatlari samaradorligi past	Xarajatlar monitoringi sustligi	Davlat qarzi ortishi	Natijaga yo'naltirilgan byudjet	Fiskal barqarorlik
5	Monetar siyosat	Inflyatsion bosim	Pul massasining tez o'sishi	Aholi real daromadlari pasayadi	Monetar qat'iylik	Narxlar barqarorlashadi
6	Investitsiya muhiti	Investor ishonchining pastligi	Huquqiy kafolatlarning zaifligi	Xorijiy investitsiyalar kamayadi	Institutsional islohotlar	Investitsiya oqimi ortadi
7	Raqamli moliya	Kiberxavfsizlik muammolari	Texnologik himoya zaifligi	Moliyaviy ishonch pasayadi	RegTech va SupTech joriy etish	Xavfsiz raqamli muhit

Manba: Alimov, Sh. (2020). Bank tizimini modernizatsiyalash muammolari.

Raqamli moliya va fintech texnologiyalarining ta'siri alohida e'tiborga loyiqdir. Elektron to'lov tizimlari, mobil banking va raqamli moliyaviy xizmatlar aholining moliyaviy inklyuziyasini oshirib, moliyaviy iqtisodiyotda yangi sifat bosqichini shakllantirmoqda. Biroq tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu jarayon bilan bir qatorda kiberxavfsizlik, ma'lumotlarni himoyalash va tartibga solish bilan bog'liq muammolar ham dolzarbligicha qolmoqda.

Demak, raqamli moliyaning rivoji qat'iy institutsional nazorat va zamonaviy risk-menejment mexanizmlari bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilishi lozim.

Moliyaviy iqtisodiyot sohasining real holatini baholashda statistik ma'lumotlar muhim tahliliy asos bo'lib xizmat qiladi. Statistik ko'rsatkichlar orqali moliyaviy bozorlar rivoji, bank tizimining barqarorligi, investitsiya faolligi va makroiqtisodiy muvozanat darajasi aniqroq namoyon bo'ladi. So'nggi yillarda mavjud statistik tendensiyalar moliyaviy iqtisodiyotda bir vaqtning o'zida ijobiy siljishlar va muammoli holatlar mavjud ekanini ko'rsatmoqda.

Avvalo, yalpi ichki mahsulot (YaIM) tarkibida moliya va sug'urta faoliyati ulushining o'sib borayotgani moliyaviy iqtisodiyotning iqtisodiy o'sishdagi rolini tasdiqlaydi. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, so'nggi yillarda moliya sektorining YaIMdagi ulushi barqaror oshish tendensiyasiga ega bo'lib, bu moliyaviy xizmatlar hajmining kengayishi va bank operatsiyalarining faollashuvi bilan izohlanadi. Biroq ushbu o'sish real sektor samaradorligi bilan to'liq mutanosib emasligi moliyaviy iqtisodiyotda strukturaviy nomutanosibliklar mavjudligini ko'rsatadi.

Bank tizimi statistikasi kreditlash hajmining sezilarli darajada ortganini namoyon etadi.

Tijorat banklari tomonidan iqtisodiyotga yo'naltirilayotgan kreditlar hajmi yil sayin oshib bormoqda, ayniqsa chakana va iste'mol kreditlari ulushi tez sur'atlarda kengaymoqda. Shu bilan birga, kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsion kreditlarning ulushi nisbatan pastligicha qolmoqda. Bu holat moliyaviy resurslarning ko'proq qisqa muddatli iste'mol maqsadlariga yo'naltirilayotganini va iqtisodiy o'sishni uzoq muddatli qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganini ko'rsatadi.

Muammoli kreditlar bo'yicha statistik ko'rsatkichlar moliyaviy iqtisodiyotdagi risklar darajasini aks ettiradi. Ayrim yillarda muammoli kreditlar ulushining oshishi bank tizimi barqarorligiga bosim o'tkazib, kapital yetariligi va likvidlik ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir ko'rsatgan. Biroq so'nggi statistik ma'lumotlar risklarni boshqarish mexanizmlarining takomillashuvi natijasida muammoli kreditlar ulushining nisbatan barqarorlashayotganini ko'rsatadi. Bu bank sektorida prudensial nazorat kuchayib borayotganidan dalolat beradi.

Davlat moliyasi statistikasida byudjet daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi nisbat muhim tahlil obyektidir. So'nggi yillarda byudjet daromadlarining oshishi soliq bazasining kengayishi va fiskal boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, ijtimoiy soha va infratuzilmaga yo'naltirilayotgan xarajatlarning tez sur'atlarda o'sishi byudjet yuklamasini oshirmoqda. Statistik tahlil shuni ko'rsatadiki, byudjet taqchilligi nazorat ostida saqlanayotgan bo'lsa-da, uning uzoq muddatli barqarorligi fiskal intizom va xarajatlar samaradorligiga bevosita bog'liqdir.

Investitsiya statistikasi moliyaviy iqtisodiyot istiqbollari baholashda alohida ahamiyatga ega. Asosiy kapitalga yo'naltirilayotgan investitsiyalar hajmining oshishi iqtisodiy faollikni rag'batlantirayotgan bo'lsa-da, investitsiyalar tarkibida xususiy va xorijiy investitsiyalar ulushining yetarli darajada yuqori emasligi moliyaviy iqtisodiyotda institutsional muammolar mavjudligini ko'rsatadi. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy bozorlar rivoji va investorlar ishonchining ortishi investitsiya oqimlarini sezilarli darajada ko'paytirish imkoniyatiga ega.

Raqamli moliya statistikasi ham muhim tendensiyalarni namoyon etadi. Naqd pulsiz to'lovlar hajmining yildan-yilga ortib borishi, elektron to'lov tizimlaridan foydalanuvchilar sonining ko'payishi va mobil banking xizmatlarining kengayishi moliyaviy inklyuziya darajasi oshayotganidan dalolat beradi. Biroq ushbu statistik o'sish raqamli xavfsizlik va texnologik risklar bilan bog'liq muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda.

Statistik tahlil moliyaviy iqtisodiyot sohasida miqdoriy o'sish kuzatilayotganini, biroq sifat jihatidan muvozanatni ta'minlash hali dolzarb masala bo'lib qolayotganini ko'rsatadi. Statistik ma'lumotlar moliyaviy bozorlarni chuqurlashtirish, bank kreditlashini real sektor ehtiyojlariga moslashtirish, fiskal barqarorlikni mustahkamlash va raqamli moliyani xavfsiz rivojlantirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Muhokama

Moliyaviy iqtisodiyot sohasida olib borilgan tahlil va statistik natijalar ushbu tizimning murakkab, ko'p qirrali va o'zaro bog'liq jarayonlardan iborat ekanini yaqqol namoyon etadi.

Muhokama jarayonida aniqlangan holatlar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy iqtisodiyotdagi muammolar alohida segmentlar doirasida emas, balki butun moliyaviy tizimning ichki muvozanati va tashqi omillar bilan o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Shu bois ushbu muammolarni baholash va ularga yechim izlashda fragmentar emas, balki kompleks yondashuv zarur hisoblanadi.

Birinchidan, moliyaviy bozorlar rivoji va bank sektorining ustuvorligi masalasiga to'xtalar ekanmiz, tahlil natijalari bank tizimi hali ham moliyaviy resurslarni taqsimlashda asosiy vosita bo'lib qolayotganini ko'rsatadi. Bu holat qisqa muddatda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilishi mumkin, biroq uzoq muddatda kapital bozorlarining yetarlicha rivojlanmaganligi iqtisodiyotning investitsion salohiyatini cheklaydi. Shu nuqtai nazardan, banklar ustuvorligiga asoslangan moliyaviy modeldan diversifikatsiyalashgan moliyaviy tizimga bosqichma-bosqich o'tish zarurati yuzaga keladi.

Ikkinchidan, bank tizimidagi kreditlash amaliyoti muhokamasi shuni ko'rsatadiki, kredit hajmining o'sishi har doim ham iqtisodiy samaradorlikning oshishini anglatmaydi. Statistik va tahliliy natijalar kredit resurslarining ma'lum tarmoqlarda jamlanishi moliyaviy risklarni kuchaytirayotganini tasdiqlaydi. Demak, kredit siyosatini sifat jihatidan qayta ko'rib chiqish, riskga asoslangan yondashuvni kuchaytirish va real sektor ehtiyojlariga moslashtirish muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Uchinchidan, fiskal va monetar siyosat o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik masalasi muhokamada markaziy o'rin egallaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat xarajatlarining kengayishi iqtisodiy faollikni rag'batlantirishi mumkin, biroq ushbu jarayon pul-kredit siyosati bilan muvofiqlashtirilmasa, inflyatsion bosim kuchayadi. Shu sababli fiskal intizomni ta'minlash va monetar siyosat bilan muvozanatni saqlash moliyaviy iqtisodiyot barqarorligining asosiy sharti sifatida qaraladi.

To'rtinchidan, investitsiya muhitini yaxshilash masalasi muhokama jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy infratuzilmaning rivojlanishi va huquqiy kafolatlarning mustahkamlanishi investorlar ishonchini oshiradi. Biroq institutsional islohotlar sekin amalga oshirilgan sharoitda moliyaviy resurslar yetarli darajada jalb etilmaydi. Bu esa moliyaviy iqtisodiyotning real sektor bilan integratsiyasini cheklaydi.

Beshinchidan, raqamli moliya va fintech texnologiyalarining rivoji muhokamada ikki tomonlama jarayon sifatida baholanadi. Bir tomondan, raqamli moliya moliyaviy inklyuziyani oshirib, moliyaviy xizmatlardan foydalanishni soddalashtiradi. Ikkinchi tomondan esa, kiberxavfsizlik, ma'lumotlarni himoyalash va tartibga solish bilan bog'liq yangi risklarni yuzaga chiqaradi. Shu bois raqamli moliyani rivojlantirish strategiyasi innovatsiya va xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatga asoslanishi lozim.

Umuman olganda, muhokama natijalari moliyaviy iqtisodiyot sohasida olib borilgan tahlil va statistik kuzatuvlar o'zaro uyg'un holda mavjud muammolarni chuqurroq anglash imkonini berganini ko'rsatadi. Moliyaviy iqtisodiyotning barqaror rivoji uchun moliyaviy bozorlarni diversifikatsiyalash, bank tizimini sifat jihatidan transformatsiya qilish, fiskal va monetar siyosat uyg'unligini ta'minlash hamda raqamli moliyani mas'uliyatli va xavfsiz rivojlantirish muhim strategik yo'nalishlar sifatida qaralishi lozim.

Xulosa

Mazkur tadqiqot doirasida moliyaviy iqtisodiyot sohasining hozirgi holati, unda mavjud bo'lgan tizimli muammolar va kelgusidagi rivojlanish istiqbollari kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. Olib borilgan nazariy, tahliliy va statistik izlanishlar moliyaviy iqtisodiyotning milliy iqtisodiyot barqarorligi va iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi hal qiluvchi ahamiyatini yana bir bor tasdiqladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy bozorlarning yetarlicha chuqurlashmaganligi, bank sektorining ustuvorligi, kredit resurslarining samarali taqsimlanmasligi, fiskal va monetar siyosat o'rtasidagi muvofiqlikning yetarli darajada emasligi hamda institutsional muammolar moliyaviy iqtisodiyot rivojiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, raqamli moliya va fintech texnologiyalarining jadal rivojlanishi moliyaviy tizimda yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda, xavf-xatarlarni ham yuzaga chiqarayotganini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi.

Shu asosda xulosa qilish mumkinki, moliyaviy iqtisodiyotning barqaror va samarali rivojlanishini ta'minlash uchun moliyaviy bozorlarni diversifikatsiyalash, bank tizimini sifat jihatidan transformatsiya qilish, kreditlashda real sektor ustuvorligini kuchaytirish, fiskal intizomni mustahkamlash va pul-kredit siyosati bilan uyg'unlikni ta'minlash zarur. Bundan tashqari, raqamli moliyani rivojlantirish jarayonida kiberxavfsizlik va institutsional nazorat mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, moliyaviy iqtisodiyot sohasida amalga oshiriladigan izchil va tizimli islohotlar milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, investitsiya muhitini yaxshilash va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida moliyaviy iqtisodiyot yo'nalishida olib boriladigan ilmiy izlanishlar va amaliy qarorlar qabul qilish uchun muhim nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mishkin, F.S. (2019). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 12th ed. Pearson Education.
2. Fabozzi, F.J., Modigliani, F. and Jones, F.J. (2020). *Foundations of Financial Markets and Institutions*. MIT Press.

3. Saunders, A. and Cornett, M.M. (2021). *Financial Institutions Management: A Risk Management Approach*. 10th ed. McGraw-Hill Education.
4. Krugman, P., Obstfeld, M. and Melitz, M. (2018). *International Economics: Theory and Policy*. 11th ed. Pearson.
5. Shumpeter, J.A. (2017). *The Theory of Economic Development*. Routledge.
6. Friedman, M. (2018). *The Role of Monetary Policy*. American Economic Review, 58(1), pp. 1–17.
7. North, D.C. (2019). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
8. Gorton, G. (2020). *Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007*. Oxford University Press.
9. World Bank (2022). *Global Financial Development Report: Finance for an Equitable Recovery*. Washington, DC.
10. International Monetary Fund (IMF) (2023). *Global Financial Stability Report*. Washington, DC.
11. OECD (2022). *Finance, Growth and Stability*. OECD Publishing, Paris.
12. BIS (Bank for International Settlements) (2021). *Annual Economic Report*. Basel.
13. Vahobov, A.V. (2021). *Moliyaviy bozorlar va bank tizimi rivojlanishi*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
14. Alimov, Sh.A. (2020). *Davlat moliyasi va fiskal siyosat*. Toshkent: Fan va texnologiya.
15. Otaxonova, S.S. (2022). *Moliyaviy barqarorlik va bank risklarini boshqarish*. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo.
16. Markaziy banki (2023). *Pul-kredit siyosatining asosiy yo'nalishlari*. Toshkent.
17. Demirgüç-Kunt, A., Martinez Peria, M.S. and Tressel, T. (2020). *The Global Financial System in Transition*. World Bank Research Observer, 35(2), pp. 155–185.
18. Arner, D.W., Barberis, J. and Buckley, R.P. (2019). *The Evolution of Fintech: A New Post-Crisis Paradigm*. Georgetown Journal of International Law, 47(4), pp. 1271–1319.